АЛГОРИТМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ ПОВ'ЯЗАНИХ З ОБСТРІЛАМИ В ПЕРСПЕКТИВІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІСЛЯ РАТИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ

СТОЛІТНІЙ А.В. - доктор юридичних наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

0000-0002-2886-9379

ЄВТУШЕНКО І.В. - кандидат юридичних наук, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

0000-0003-4299-6398

УДК – 343.1

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.46

Публікація присвячена дослідженню алгоритму досудового розслідування воєнних злочинів, передбачених ст. 438 «Воєнні злочини» КК України.

Визначено основні етапи досудового розслідування воєнних злочинів та особливості проведення окремих слідчих дій. Виділено сім основних етапів: проведення заходів щодо забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи із залученням спеціалістів-вибухотехніків, представників командування Збройних Сил України, фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій тощо; огляд місця події з фото- та відеофіксацією, залученням експертів та спеціалістів; внесення відомостей до ЄРДР або, якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР, прийняття постанови про початок досудового розслідування (із подальшим внесенням відомостей до ЄРДР за першої можливості); проведення першочергових слідчих (розшукових) дій із урахуванням особливостей, передбачених ст. 615 КПК України; вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України, або повідомлення особі про підозру в порядку, передбаченому ст. 135 КПК України, з наступним зверненням до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, або прийняття постанови про зупинення досудового розслідування чи закриття кримінального провадження; проведення інших слідчих (розшукових) дій з метою збору належних та допустимих доказів винуватості особи у вчиненні порушення законів та звичаїв війни; звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або прийняття рішення (постанови) про зупинення досудового розслідування чи закриття кримінального провадження.

Ключові слова: воєнні злочини, досудове розслідування, алгоритм, етапи, особливості, закони та звичаї війни, воєнний стан, слідчі дії, окуповані території, воєнні (бойові) дії.

Актуальність дослідження

Розпочата 24 лютого 2022 року повномасштабна війна країни-агресора проти України вирізняється чисельними порушеннями законів та звичаїв війни. Серед прикладів таких порушень можна назвати наступні: регулярна армія країни-агресора, незаконні збройні формування, сформовані на території Донецької та Луганської областей, приватні військові компанії, які формуються і фінансуються урядом та безпосередньо президентом російської федерації, здійснюють ракетні та артилерійські атаки

проти мирного населення України. Вказані формування знищують цивільну інфраструктуру, використовують широкий спектр засобів ведення війни, заборонені чинними міжнародними договорами, вчиняють акти насильства проти цивільного населення та військовополонених (вбивства, зґвалтування, спричинення тілесних ушкоджень, катування), вчиняють злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбійні напади, умисне знищення майна). Крім вищезгаданих злочинів представники країни агресора використовують цивільне населення та ядерні об'єкти в якості «живого щита», захоплюючи заручників, проводять примусову мобілізацію на окупованих територіях, вчиняють інші воєнні злочини. Зокрема, станом на 01.09.2025 в ЄРДР зареєстровано 179 803 правопорушень за ст. 438 «Воєнні злочини» КК України.

З точки зору норм Міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) представники країни агресора, вчинили та продовжують вчиняти кримінальні правопорушення, які охоплюються диспозиціями відповідних міжнародних нормативно-правових актів, у тому числі Римським статутом, Женевськими конвенціями та додатковими протоколами до них.

Зокрема, І Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року (далі - І Додатковий протокол), який підписаний та ратифікований як Україною так і російською федерацією, у ст. 52. Загальний захист цивільних об'єктів визначає, що цивільні об'єкти не повинні бути об'єктом нападу або репресалій, при цьому під цивільними об'єктами за І Додатковим протоколом є об'єкти, які не є воєнними об'єктами. Воєнні об'єкти обмежуються тими об'єктами, які через свій характер, розміщення, призначення або використання вносять ефективний вклад у воєнні дії і повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація яких за існуючих у даний момент обставин дає явну воєнну перевагу. Тобто, цивільне населення яке проживає в населеному пункту, їх житло, а також їх транспортний засіб на якому родина здійснює евакуацію із зони яку обстрілюють представники країни-агресора не підпадають під визначення воєнних об'єктів, а тому підлягають захисту відповідно до норм МГП. Навіть, якщо виникає сумнів у тому, чи не використовується об'єкт, який звичайно призначений для цивільних цілей, наприклад, місце відправлення культу, житловий будинок чи інші житлові будови або школа, для ефективної підтримки воєнних дій, передбачається, що такий об'єкт використовується в цивільних цілях. (І Додатковий протокол) [8]

Також, ст. 37 звичаєвих норм міжнародного гуманітарного права [9] та ст. 25 Гаазької конвенції 1907 року, «заборонено атакувати або бомбардувати будь-яким способом незахищені міста, селища, житло або будівлі» [10].

За вісім років війни на територіях Донецької та Луганської областей українські слідчі та прокурори напрацювали певні алгоритми досудового розслідування [1], проте повномасштабна війна та суттєве збільшення грубих порушень законів та звичаїв війни в Україні зумовлюють вдосконалення напрацьованих та створення нових алгоритмів досудового розслідування воєнних злочинів, чим обґрунтована теоретична та практична значимість даного дослідження.

У даному дослідженні фокус уваги приділено випадкам опинення громадян України та інших осіб, які проживають на території України під ворожими обстрілами та для збереження власного життя та життя своїх близьких вимушено покидають домівки та залишають територію на якій знаходиться їх власність. Зокрема 24.02.2022 люди масово покидали території населених пунктів Харківської області, Сумської області, Чернігівської та інших областей, слідували у західному напрямку з метою уникнення ушкоджень та убезпечення власного життя і здоров'я. Під час переміщення мали місце випадки потрапляння під ворожі обстріли на громадському та власному транспорті, як наслідок звернення до медичних установ для одержання кваліфікованої медичної допомоги та - правоохоронних органів задля фіксації тілесних ушкоджень та - пошкоджень особистого майна (автотранспорту тощо).

Так, родина яка рухається з міста, на яке здійснено акт агресії у вигляді бомбардування, або артилерійського обстрілу, «транзитом» через регіон де обстановка дозволяє зробити зупинку для одержання медичної та гуманітарної допомоги, а також звернення до органів досудового розслідування для фіксації тілесних ушкоджень, пошкоджень житла, рухомого майна тощо. Тобто початковий етап досудового розслідування повністю покладається на орган досудового розслідування, який, відповідно до вимог територіальності, в подальшому не розслідуватиме кримінальне провадження, вказана ситуація ускладняється й тим, що потерпілий, заявник, свідок продовжують рух або в інший більш безпечні регіон країни або, взагалі, за кордон. Отже, даний етап досудового розслідування у сьогоденних умовах повинен здійснюватися з усвідомленням того, що це ймовірно єдине процесуальне спілкування з вказаними особами, а отже вимагає одержання всіх наявних доказів від «транзитних» потерпілих, заявників та свідків, а саме детальний огляд транспортних засобів, вилучення наявних осколків тощо, призначення та проведення судово-медичних експертиз, у процесуальний спосіб вилучення документів на пошкоджене мано (рухоме та нерухоме), долучення фотознімків пошкоджень автівок, будинків тощо, карт та схем з відповідними позначеннями, які в переважній більшості є невід'ємною частиною протоколів оглядів або допитів, вчинення інших процесуальних дій, для подальшої передачі зібраних матеріалів кримінального провадження компетентним органам відповідно до територіальної підслідності.

Питанням правової кваліфікації та досудового розслідування воєнних злочинів приділяли увагу такі відомі науковці як Р. Авраменко, О. Батюк, М. Бондаренко, О. Дуфенюк, Д. Коваль, І. Колотуха, О. Кравчук, В. Миронова, М. Піддубна, В. Попович, В. Репецький, Т. Садова та інші. Проте питання алгоритму досудового розслідування воєнних злочинів ще не було предметом окремого дослідження.

Метою даної публікації є формування алгоритму досудового розслідування воєнних злочинів передбачених ст. 438 КК України, який потребує удосконалення, а в окремих випадках вироблення процесуальних алгоритмів та криміналістичної техніки з урахуванням оновлення законодавства України пов'язаного із ратифікацією Римського статуту, а також для підвищення ефективності документування та фіксації кримінальних правопорушень вказаної категорії.

Крім того, ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду вимагає напрацювання досвіду щодо врахування особливостей документування злочинів, необхідних для належного та ефективного представлення доказів для притягнення до відповідальності російських воєнних злочинців у Міжнародному кримінальному суді.

Методологія даного дослідження ґрунтується на поєднанні загальнонаукових та спеціально-юридичних методів дослідження, серед яких використовуються прийоми логічного методу, системний та структурно-функціональний методи, метод юридичної догматики як різновид аксіоматичного методу, а також метод юридичного моделювання.

Виклад основного матеріалу

Згідно із ст. 214 КПК України досудове розслідування починається із внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР на підставі заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, проте у невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події, а відомості вносяться невідкладно після завершення огляду.

У випадку надходження заяви чи повідомлення про вчинення воєнного злочину як правило виникає першочергова необхідність провести огляд місця події з метою виявлення і фіксації слідів та обставин злочину (відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення). Одночасно з оглядом місця події може здійснюватися огляд трупа (ст. 238 КПК України).

Фіксація всіх доказів вчинення воєнного злочину належними та допустимими засобами – є основною вимогою до першочергових слідчих дій. Враховуючи специфіку воєнних

злочинів, а саме, вчинення їх під час дії воєнного стану, часто в бойовій обстановці, перед початком огляду місця події слідчий або прокурор повинні переконатися у безпечності перебування слідчо-оперативної групи на певній території чи в приміщенні.

Таким чином, першим етапом досудового розслідування воєнних злочинів, якщо огляд місця події відбувається в районі проведення воєнних (бойових) дій або територія знаходиться під систематичними обстрілами, є проведення заходів щодо забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи із залученням спеціалістів-вибухотехніків, представників командування Збройних Сил України, фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій тощо.

Отже, в першу чергу має бути проведено розмінування території, обстеження будівель на предмет можливого обвалення, ліквідацію пожеж та обривів ліній електромереж, рятувальні роботи щодо пошуку живих осіб.

Другим етапом досудового розслідування воєнних злочинів є огляд місця події з фото- та відеофіксацією, залученням спеціалістів.

Третім, але «де-юре» першим, етапом досудового розслідування воєнних злочинів є внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР з урахуванням ст. 615 «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану» КПК України. Так, під час дії воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР – рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України [3].

Також у невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду).

Надалі, згідно із п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України, відомості, що підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань, вносяться до нього за першої можливості, а процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження, крім випадків, якщо фіксування за допомогою технічних засобів неможливе з технічних причин. За відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [3].

Таким чином, четвертим етапом досудового розслідування воєнних злочинів є проведення першочергових слідчих та розшукових дій з метою виявлення і фіксації слідів та обставин злочину (відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення). До технічних засобів фіксування кримінального провадження відносяться, зокрема, звуко- та відеозаписувальні технічні засоби.

До першочергових (невідкладних) слідчих (розшукових) дій у випадку повідомлення про вчинення воєнного злочину відносяться:

- виявлення свідків та очевидців події, їх допит, а також виявлення осіб, які могли переміщуватись «транзитом» через локації, які знаходились у зоні ураження з боку військових злочинців та відповідно постраждали внаслідок таких воєнних злочинних дій з боку представників країни-агресора;

- обстеження місцевості в районі вчинення злочину, виявлення знарядь учиненого діяння (куль, гільз, уламків снарядів, мін та ракет), інших предметів (що мають сліди вогневого ураження – кульові отвори, пробоїни та інші пошкодження від снарядів та осколків, фрагменти одягу та речей потерпілих тощо), отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили воєнний злочин (проведення замірів з метою виявлення напрямів пострілів та виду використаного озброєння, фото та відеофіксація обстановки на місці події);

- використання можливостей баз (банків) даних інформаційних систем органів

державної влади (МВС України, СБУ) та інших інформаційних ресурсів, а також засобів масової інформації;

- отримання інформації від розвідувальних органів України, ЗСУ, що не становить державної таємниці, щодо розташування ворожих збройних сил, техніки, зокрема, артилерійських систем, перехоплених розмов можливих суб'єктів вчинення воєнного злочину;

- отримання за запитом слідчого, прокурора інформації від національних операторів та іноземних партнерів України – супутникових знімків місцевості до і після вчинення воєнного злочину; перехоплених розмов представників збройних сил країни-агресора та терористичних збройних формувань;

- призначення експертиз (судово-медичної, вибухово-технічної, балістичної, трасологічної, експертизи зброї тощо);

- інші передбачені законодавством заходи та дії, необхідні для встановлення події воєнного злочину та особи, яка його вчинила [4];

Часто ключове значення в процесі досудового розслідування воєнних злочинів мають матеріали фото- відеозйомки, що є документами в електронній формі, тому їх правильне оформлення як доказів заслуговує на окрему увагу.

О. Кравчук та М. Бондаренко зазначають, що «незалежно від джерела походження відео або фото, слідчому слід оглянути його (як документ), оформивши це відповідним протоколом огляду, за необхідності, за участі спеціаліста. Важливим є зафіксувати в протоколі (допиту, огляду) прив'язку й інформацію про локацію та дату, за допомогою загальноприйнятих технічних засобів – наприклад, загальнодоступної програми геолокації (Maps, Google.Maps тощо). Документи, зокрема у вигляді фото або відеозапису, можуть міститися на сайтах. У разі необхідності, слідчий оглядає відповідний сайт, про що складає протокол огляду. [5].

Тому варто враховувати що головною особливістю електронного документа є відсутність жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія. Один і той же електронний документ (відеозапис) може існувати на різних носіях. Всі ідентичні за своїм змістом примірники електронного документа можуть розглядатися як оригінали та відрізнятися один від одного тільки часом та датою створення [6].

Так, колегія суддів Верховного Суду не вбачає жодних перепон у можливості надання до суду дублікатів протоколів процесуальних дій, а також матеріалів фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інших носіїв інформації (у тому числі електронних), виготовлених слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, які визнаються судом як оригінал документа [7].

Таким чином, відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Для визнання електронного документа доказом останній має відповідати передбаченим Законом вимогам, тобто мати обов'язкові реквізити. Для ідентифікації автора електронного документа відповідно до чинного законодавства може використовуватися електронний підпис, прирівняний до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». Саме накладенням електронного підпису завершується створення електронного документа.

Збирання, фіксацію та використання доказів в електронній формі необхідно здійснювати з урахуванням положень Протоколу Берклі з ведення розслідувань з використанням відкритих цифрових даних (розроблена Центром з прав людини юридичної школи Каліфорнійського університету в Берклі спільно з Управлінням ООН з прав людини методика і процедура збору, аналізу та зберігання цифрової інформації з відкритих джерел даних).

Важливо, що у відповідності до ч. 1 ст. 615 КПК України при проведенні обшу-

ку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [3].

В процесі досудового розслідування воєнних злочинів за допомогою технічних записів відеофіксації слідчий, прокурор може зафіксувати показання свідка, потерпілого, підозрюваного, і такі показання можуть бути використані як докази у суді.

Так, згідно із ч. 11 ст. 615 КПК України, показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Показання, отримані під час допиту підозрюваного, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, також можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо у такому допиті брав участь захисник, а хід і результати проведення допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації [3].

Таким чином, під час дії воєнного стану законодавець дозволив частково відійти від принципу безпосереднього дослідження доказів (зокрема, показань) у суді, передбаченого ст. 23 КПК України – допиту свідка, потерпілого, обвинуваченого безпосередньо у залі судового засідання, що в умовах воєнного стану часто є неможливим.

Крім того, згідно із ч. 12 ст. 615 КПК України, дізнавач, слідчий, прокурор забезпечує участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника – із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника. Також, за наявності обставин, що унеможливлюють участь перекладача у кримінальному провадженні, дізнавач, слідчий, прокурор має право особисто здійснювати переклад пояснень, показань або документів, якщо він володіє однією з мов, якими володіє підозрюваний, потерпілий [3].

О. Кравчук та М. Бондаренко зазначають, що під час дії воєнного стану значно розширені права прокурора. Так, згідно з новою редакцією ст. 615 КПК України, при розслідуванні воєнних злочинів під час воєнного стану керівник органу прокуратури, в разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, передбачених КПК України, може санкціонувати: тимчасовий доступ до речей і документів, обшук та НСРД, накласти арешт на майно, продовжити строк досудового розслідування, санкціонувати одержання зразків для експертизи, санкціонувати привід. Судді-науковці звертають увагу на те, що в такому випадку діють ті ж самі правила, що і при наданні відповідних дозволів слідчим суддею. Тобто, керівник органу прокуратури має перевірити відповідні обставини й зазначити про це в постанові про санкціонування таких заходів. Зокрема, для тимчасового доступу до речей і документів – це ч. 3-6 ст. 132, ч. 5 ст. 163 КПК України, для обшуку – ч. 5 ст. 234 КПК України, для НСРД – ч. 3 ст. 248 КПК України, для накладення арешту – ст. 173 КПК України [5].

На цьому етапі досудового розслідування воєнних злочинів доцільно також використовувати ст. 225 «Допит під час досудового розслідування в судовому засіданні» КПК України. Зокрема, згідно із останніми змінами, у порядку, визначеному цією статтею, може бути допитаний свідок, потерпілий, а також особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого [3].

П'ятим етапом досудового розслідування воєнних злочинів є повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого, ст. 438 КК України, або початок спеціального досудового розслідування на підставі ухвали

слідчого судді стосовно підозрюваного (крім неповнолітнього) який переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук.

Крім того, у відповідності до ч. 2 ст. 297[1] КПК України, спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся.

У випадку смерті особи стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, це є підставою для закриття кримінального провадження за п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Причому, згідно із ч. 10 ст. 284 КПК України, за наявності підстав для закриття кримінального провадження, передбаченої п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України, прокурор – до винесення постанови про закриття кримінального провадження направляє одному з близьких родичів або члену сім'ї, та/або захиснику померлого письмове повідомлення про можливість закриття кримінального провадження у зв'язку із смертю підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, із роз'ясненням права заявити клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження.

Таким чином, прокурор на цьому етапі досудового розслідування воєнного злочину, передбаченого ст. 438 КК України може діяти за одним із нижче перелічених варіантів:

- вручити затриманій особі письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України;

- повідомити особі про підозру з дотриманням вимог, передбачених ст. 111 КПК України та в порядку передбаченому ст. 135 КПК України, та звернутися із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді (аналогічно щодо підозрюваного, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся);

- зупинити досудове розслідування (якщо відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення досудового розслідування) на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. До зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою (п. 3 ч.1 ст. 615 КПК України);

- закрити кримінальне провадження п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України (до винесення постанови про закриття кримінального провадження направити одному з близьких родичів або члену сім'ї, та/або захиснику померлого письмове повідомлення про можливість закриття кримінального провадження у зв'язку із смертю підозрюваного, особи, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, із роз'ясненням права заявити клопотання про непогодження із закриттям кримінального провадження).

Причому, згідно із ч. 7 ст. 615 КПК України, у разі наявності об'єктивних обставин, що унеможливлюють вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у строки, встановлені ст. 278 КПК України, якщо такі процесуальні дії здійснюються в умовах воєнного стану, строк для вручення письмового повідомлення про підозру затриманій особі може бути продовжено до сорока восьми годин (у разі якщо особі не вручено повідомлення про підозру упродовж сорока восьми годин з моменту її затримання, така особа підлягає негайному звільненню) [3].

Шостим етапом досудового розслідування воєнних злочинів є проведення інших слідчих (розшукових) дій з метою збору належних та допустимих доказів винуватості особи у вчиненні воєнних злочинів.

Сьомим етапом досудового розслідування воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України є звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або прийняття рішення (постанови) про зупинення досудового розслідування чи закриття кримінального провадження.

Слід відзначити, що у відповідності до ч. 9 ст. 615 КК України, під час дії воєнного стану обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності скеровуються та розглядаються судами, у межах територіальної юрисдикції яких вчинено кримінальне правопорушення, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – судом, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування, або іншим судом, визначеним у порядку, передбаченому законодавством [3].

Крім того, згідно із п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України під час дії воєнного стану, якщо відсутня об'єктивна можливість закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати (до зупинення досудового розслідування прокурор зобов'язаний вирішити питання про продовження строку тримання під вартою) [3].

Якщо в справі здійснювалося спеціальне досудове розслідування (in absentia), воно не продовжується автоматично на час судового провадження. Передаючи обвинувальний акт до суду в цьому випадку, прокурору потрібно звертатись із клопотанням про здійснення спеціального судового провадження (ч. 3 ст. 323 КПК) [3, 5].

Висновки

Враховуючи вищевикладене, досудове розслідування воєнних злочинів, передбачених ст. 438 КК України має відбуватись із урахуванням їх специфіки, а саме знаходження місця події, як правило, в районі воєнних (бойових) дій, що вимагає від слідчого, прокурора діяти оперативно та з дотриманням правил безпеки поводження із зброєю, вибуховими речовинами тощо. Обов'язковим перед оглядом місця події є проведення обстеження території або приміщення на предмет виявлення вибухонебезпечних предметів та речовин спеціалістами-вибухотехніками Національної поліції України. Часто є необхідним залучення представників Збройних Сил України, а також фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій для гасіння пожеж, розбору завалів, пошуку живих потерпілих тощо.

Слід відзначити, що згідно із ч. 14 ст. 615 КПК України копії матеріалів кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких здійснюється в умовах воєнного стану, в обов'язковому порядку зберігаються в електронній формі у дізнавача, слідчого чи прокурора.

Таким чином, досудове розслідування воєнних злочинів включає наступні основні етапи:

- проведення заходів щодо забезпечення безпеки членів слідчо-оперативної групи із залученням спеціалістів-вибухотехніків, фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій тощо отримання інформації від розвідувальних органів щодо ймовірних причетних до обстрілів;

- огляд місця події з фото- та відеофіксацією, із залученням експертів та спеціалістів (за наявності можливості та з урахуванням

Схематично алгоритм досудового розслідування воєнних злочинів можна представити наступним чином:

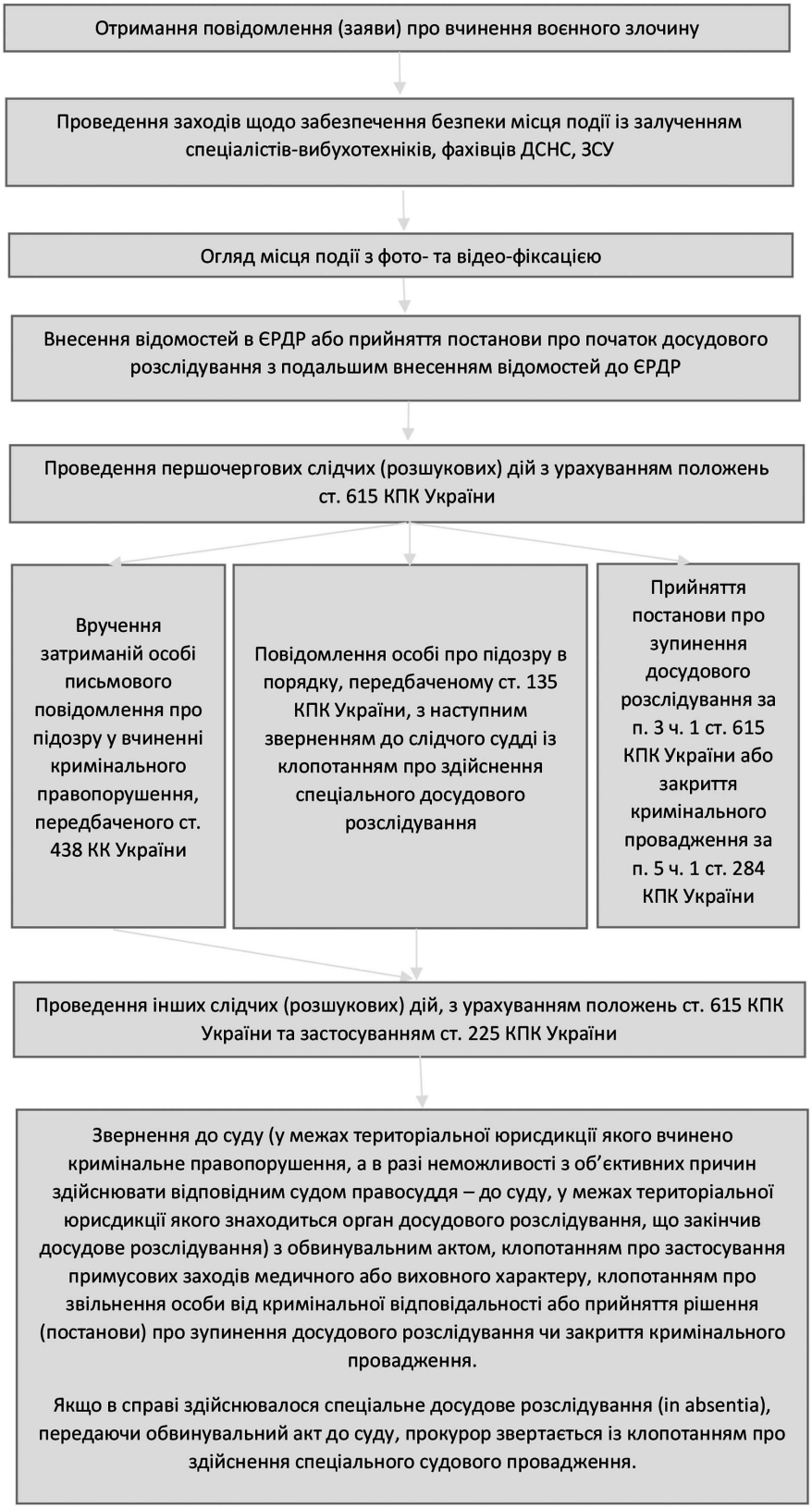

безпекових заходів та оперативної обстановки на місцевості);

- прийняття рішення про початок досудового розслідування: внесення відомостей до ЄРДР, за відсутності технічної можливості доступу до Реєстру, винесення постанови про початок досудового розслідування (із подальшим внесенням відомостей до ЄРДР за першої можливості);

- проведення першочергових слідчих (розшукових) дій із урахуванням особливостей, передбачених ст. 615 «Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану» КПК України. Одержання від уповноважених підрозділів Збройних Сил України та представників розвідки відомостей про напрямки обстрілів, вид озброєння, види носіїв, які здійснювали пуски відповідних снарядів; в процесуальний спосіб отримання відомостей від військовополонених, які безпосередньо приймали участь в бойових діях на вказаній місцевості, володіють інформацією про накази та вказівки відповідно до яких вчинялись обстріли місцевості;

- вручення затриманій особі письмового повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438 КК України, або повідомлення особі про підозру в порядку, передбаченому ст. 135 КПК України, з наступним зверненням до слідчого судді із клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування, або прийняття постанови про зупинення досудового розслідування за п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України чи закриття кримінального провадження за п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України;

- проведення інших слідчих (розшукових) дій з метою збору доказів винуватості особи у вчиненні порушення законів та звичаїв війни, у тому числі долучення матеріалів отриманих від «транзитних» потерпілих або переданих від органів досудового розслідування, якими ці відомості та матеріали були отримані безпосередньо від потерпілих;

- звернення до суду (у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення, а у разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя – до суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що закінчив досудове розслідування) з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або прийняття рішення (постанови) про зупинення досудового розслідування чи закриття кримінального провадження.

Література

1. Коваль Д.О., Авраменко Р.А. Воєнні злочини. Особливості розслідування міжнародних злочинів, скоєних в контексті збройного конфлікту на Донбасі. Київ: ГО Truth Hounds; Одеса: Фенікс, 2019. 36 с.

2. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи, затверджена наказом МОЗ України від 17.01.1995 № 6. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95#Text

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17

4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#n14

5. Кравчук О., Бондаренко М. Досудове розслідування воєнних злочинів. *Вектор прав людини.* Режим доступу: https://hrvector.org/podiyi/22-03-09-w-s-a

6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 22 жовтня 2020 р. у справі № 677/2040/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92458395

7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 15 січня 2020 р. у справі № 161/5306/16-к. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87053591

SUMMARY

The publication is devoted to the study of the algorithm of pre-trial investigation of war crimes, provided for by Art. 438 "War Crimes" of the Criminal Code of Ukraine.

The main stages of the pre-trial investigation of war crimes and the features of conducting individual investigative actions are determined. Seven main stages are distinguished: carrying out measures to ensure the safety of members of the investigative and operational group with the involvement of explosives specialists, representatives of the command of the Armed Forces of Ukraine, specialists of the State Emergency Service of Ukraine, etc.; inspection of the scene of the incident with photo and video recording, involving experts and specialists; entering information into the ERDR or, if there is no technical possibility of accessing the ERDR, adopting a resolution on the initiation of a pre-trial investigation (with subsequent entry of information into the ERDR at the first opportunity); carrying out priority investigative (search) actions taking into account the features provided for in Art. 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine; serving the detained person with a written notification of suspicion of committing a criminal offense, provided for in Art. 438 of the Criminal Code of Ukraine, or notification to a person of suspicion in accordance with the procedure provided for in Article 135 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, followed by an appeal to the investigating judge with a request to conduct a special pre-trial investigation, or to adopt a resolution to suspend the pre-trial investigation or to close the criminal proceedings; conducting other investigative (search) actions in order to collect appropriate and admissible evidence of the person's guilt in committing a violation of the laws and customs of war; applying to the court with an indictment, a request to apply compulsory medical or educational measures, a request to release the person from criminal liability or to adopt a decision (resolution) to suspend the pre-trial investigation or close the criminal proceedings.

Keywords: war crimes, pre-trial investigation, algorithm, stages, features, laws and customs of war, martial law, investigative actions, suspicion, occupied territories, military (combat) actions.

8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Протокол I. Дата підписання: 08.06.1977. Дата набрання чинності для України: 25.10.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#o342

9. Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норма 37. Відкриті міста та незахищені місцевості / Міжнародний Комітет Червоного Хреста. – Женева, 2005. – URL: https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule37

10. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни та додаток до неї (IV Гаазька конвенція) : Міжнародний документ від 18 жовтня 1907 року. – Офіційний веб-портал Верховної Ради України "Законодавство України". – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text